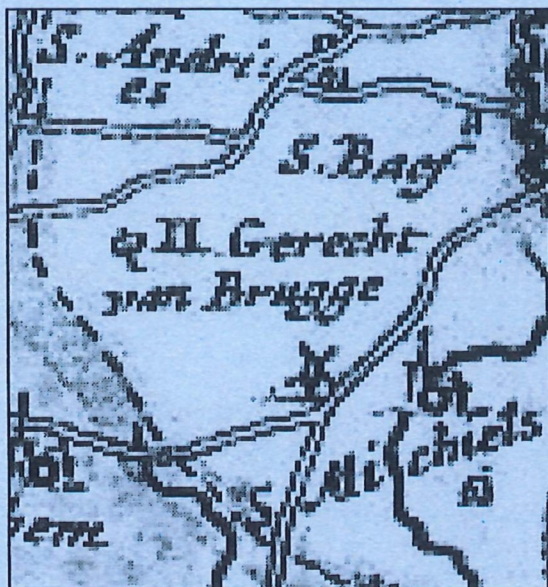

ZILLEGHEM

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

28STE JAARGANG NR 1

JANUARI – FEBRUARI – MAART 2007

Verantw. Uitg.: B. Denys, Klaprozenlaan 13, 8210 Zedelgem

ZILLEGHEM

HANDELINGEN VAN DE KRING
VOOR HEEMKUNDE EN GESCHIEDENIS
"PASTOOR RONSE"

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

INHOUD

Danny Everaert	Livine Monstré uit Loppem en de moorden van Lichtervelde (1777)	Pag. 3
Victor Deceuninck	Toen stemmen nog een eer was... Het gemeentelijk kiesrecht in de 19 ^{de} eeuw	24
Bertrand Denys	Op de boekenplank: Roelstraete Johan: "Je stamboom, je familie- geschiedenis stap voor stap	39

MAART 2007 – 28ste Jaargang Nr 1

REDACTIE EN BEHEER

Bertrand Denys
Patrick Arnou
Johan Braet
Géry Cappon
Victor Deceuninck
André Ramon

Klaprozenlaan 13, 8210 Loppem
B.J. Lievensstraat 12, 8210 Zedelgem
Wantestraat 136, 8310 Assebroek
Patrijzenhoek 9, 8210 Zedelem
Mariastraat 7, 8000 Brugge
Prof. Nelisstraat 20, 8211 Aartrijke

Lidmaatschap: € 7,50

Rek. 001-0771018-41 of 738-1172056-27
Heemkundige Kring "Pastoor Ronse"
Zedelgem

Secretariaat:

A. Ramon, Prof. Nelisstraat 20, 8211 Aartrijke
Tel.: 050 / 20 94 95 – Fax: 050 / 20.94.95

Abonnementen:

P. Arnou, B.J. Lievensstraat 12, 8210 Zedelgem
Tel.: 050 / 20 98 58 – Fax: 050 / 20 95 01

Studies verschijnen in "Zilleghem" of uittreksels daarvan, mogen niet gebruikt noch aangehaald worden zonder te verwijzen naar dit tijdschrift en de auteur.

Ieder auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikels

Verantw. Uitgever: Bertrand Denys, Klaprozenlaan 13, 8210 LOPPEM

LIVINE MONSTRÉ UIT LOPPEM EN DE MOORDEN VAN LICHTERVELDE (1777)

Danny Everaert

De historie van de Aartrijkse die in 1752 verdacht was van vergiftiging (Zie ZILLEGHEM, maart 2006) eindigde (zo ongeveer) met: *'Het (bijna) unieke aan het geval van Anna Declerck is dat zij een vrouw was. Zij is één van de twee vrouwen die wij op de folterstoel van het Brugse Vrije hebben ontmoet tussen zowat 1750 en 1784'*. Nu wil het toeval dat ook de tweede vrouw die in diezelfde periode werd geconfronteerd met beul en folterstoel uit onze regio afkomstig was. Zij heette Livine Monstré (ook Mostré en Mostrey en varianten) en was in 1723 in Loppem geboren (als dochter van Geeraerd)¹. Hoewel zij vermoedelijk slechts korte tijd in Loppem verbleef, is een schets van haar dramatisch levenslot ook in ZILLEGHEM op zijn plaats.

Van Loppem naar Oostkamp.

De afkomst van Livine Monstré blijft in het duister. Zeker is dat zij niet behoorde tot de gelukkigen die in een rijk bed zijn geboren. Zij was kind uit een sobere thuis in een armoedige tijd. Het gezin verhuisde naar Oostkamp waar Livine in 1748 – zij is dan 25- trouwt met Theodor Schoonvaere uit Lichtervelde².

¹ Uit handgeschreven klapper op het Parochieregister (P.R.) van Loppem in het Rijksarchief Brugge (R.A.B.): *Monstrey Livine blz. 706, anno 1723 en Monstrey Regina, blz. 711, anno 1724.*

² Uit handgeschreven klapper op het P.R. van Oostkamp in het R.A.B.: *Huwelijk Mostré(!) Livina met Schoonvaere Theodorus, blz. 1849, anno 1748.*

In de komende jaren ligt Livine Monstrey vijf keren in het kraambed. De eerste twee zoontjes sterven vermoedelijk kort na de geboorte. Moeilijke bevallingen bij het derde en vijfde kind. Isabella Joanna krijgt het nooddoopsel *baptizata in necessitate* (1754) en Guilielmus Baptista (1762) wordt gedoopt *sub conditione* of *onder voorwaarde*, wat betekent dat hij opnieuw werd gedoopt in de kerk voor het geval het nooddoopsel niet geldig was toegediend. Zoontje Joannes ontving in 1757 het normale doopsel.

De situatie van het gezin Schoonvaere is heel bescheiden. In de zomer verhuurt vader Theodoor zich als dagloner bij een boer maar 's winters is hij één van de velen die noodgedwongen op het land ronddolen om met uitgestoken hand hun brood te bedelen. Een schooier... een bedelaar, bestendig op zijn hoede voor de souverijnsgasten (gendarmes van het Vrije) die schooiers oppakken, zeker als zij met hun bedelhand het eigendom van anderen durven aanraken. Schoonvaere heeft een slechte reputatie. Hij steelt: ... een zak rapen, zantingen van koren, een bussel hout. Om te overleven in de winter die altijd streng is voor wie leeft met tekort?

In 1762 kort na de geboorte van het jongste zoontje loopt het met de Schoonvaeres in Oostkamp volledig mis. Voor een herberg in Steenbrugge is op een avond uit het wagentje van een reizende koopman uit Emelgem een *benne* (mand) met dertig nog natte stokvissen gestolen. De benadeelde gaat zelf achter de dief aan. Zijn speurtocht leidt naar het huisje van de Schoonvaeres waar hij het gestolene teruggeist maar vloekend en scheldend jaagt vader Theodor de man naar buiten. Die nacht loopt Livine Monstré met een *kluts* stokvis naar de herberg waar de koopman verblijft om

Zie ook R. ROTSAERT en J. TANGHE in VVF-krant Brugge 2006: *Geboorten en huwelijken en overlijdens Oostkamp 1736-1750* met precieze huwelijksdatum 21-08-1748. Uit dezelfde bron: eerstgeborene Josephus Schoonvaere is van 22-05-1749. Vroeg gestorven?

restitutie te doen. Bij de huiszoeking van de volgende dag neemt de politie aardappelen en een hele voorraad brandhout in beslag. Kort daarop brandt Schoonvaere's huisje af. Naar verluidt heeft één van de kinderen met een lamp het dakstro in brand gestoken. De vader liep om een emmer water maar in plaats van te blussen – zegt het rapport van de baljuw - 'heeft hij het vuur nog meer verspreid'. Moedwillige brandstichting?

Naar Lichtervelde.

Voor de gevolgen van hun belevenissen in Oostkamp slaan de Schoonvaeres op de vlucht. Ze worden gesignaleerd in Sint-Pieters-op-den-Dijk en strijken nadien neer in Lichtervelde, het geboortedorp van Theodor Schoonvaere.

Met toelating van eigenaar Pastoor Ampe van Sint-Pieters-Kapelle 'timmer' Schoonvaere een huisje op een gemet land (ongeveer 4420 m²), noordelijk aan de rand van het Lichterveldse Velt, veelal nog braakgrond overwoekerd door heide, brem en berkenscheuten.. Misschien hoopt pastoor Ampe dat Schoonvaere en zijn opgroeiende zonen het onzalig bedelen en stelen zullen verleren en eerlijke wroeters worden op een lap te ontginnen grond. De cijnspacht bedraagt vier gulden per jaar³ maar vervalt bij achterstallige betaling van drie jaar. Dan zal de huurder worden uitgedreven met verlies van wat hij op cijnsgrond heeft opgetrokken. Zo is het gebruik.

Het huisje in de *Veltstraete* , een voetweg tussen Torhout en Zwevezele, noordoostelijk van de Ketelbusschestraat (nu Ketelbuiserstraat), is van hout met lemen wanden, een strodak en een vloer van aangestampte aarde.

³ In één Vlaams pond zijn 6 gulden (rekenmunt). Vier gulden is een relatief kleine pachtsom, een week knechtenarbeid op het veld.

Met angst kijkt Livine Monstré naar de datum van 30 april 1777. Dan zijn weer drie jaar voorbij en het pachtgeld is niet opzij gelegd. Misschien zal pastoor Ampe zijn geduld verliezen en moeten zij op de dool. Hoewel zij en haar man nu al meer dan vijftig zijn⁴, zou hun situatie, gezien de opgroeiende kinderen, moeten verbeteren. De oudste zoon Jan ('Hansken' voor zijn moeder) is een felle kerel van twintig. Hij trok al eens mee met zijn vader naar Holland waar ze bij Cadzand gingen pikken en heeft in de laatste zomer 75 dagen gewerkt bij Jan Cool langs de Ketelbusschestraat. Hij verdiende er twee schellingen per dag boven op zijn kost, in totaal 7 pond en 10 schellingen⁵. Maar de jongeman staat bekend als een twistzieke 'geweldigaard' die dikwijls in de herbergen zit, drinkt en speelt voor geld. Heeft hij zijn loon verteerd voor zijn plezier?

Drama in Lichtervelde.

Op een hofstedeke langs de straat van Torhout naar Lichtervelde voorbij het kruispunt met de Ketelbusschestraat wonen de broers Aernout en Jan Kerckhove en diens vrouw Thereseke De Sloovere. Op de winterse ochtend van 13 februari 1777 wordt Jan Kerckhove door burens op zijn voorerf in de sneeuw aangetroffen met ingeslagen schedel. Een tweede bloedspoor leidt naar een ondiepe gracht waarin het bevroren, verminkte lijk ligt van zijn broer Aernout. Later die ochtend wordt Therese De Sloovere gevonden naast haar bed in het lage kamertje onder de dakrand. Zij vertoont steekwonden en een vreselijke verwonding aan het hoofd. De wanorde en een opengebroken koffer wijzen op roofmoord. De drievoudige roofmoord van Lichtervelde zet de hele streek in rep en roer.

⁴ In zijn P(archie)R(egister) noemt pastoor Devos van Oostkamp haar in 1757 bij de geboorte van Jan 35 jaar. In 1777 was zij 55, Theodor Schoonvaere was vermoedelijk 2 of 3 jaar jonger.

⁵ In 1 pond gaan 20 schellingen. 7£ 10 sch. betekenen 150 schellingen of 75 werkdagen vanaf einde mei.

De griffier-crimineel (onderzoeksrechter) van het Brugse Vrije, Jonkheer Joannes Simon, en zijn suzerijnsgasten komen ter plaatse en beginnen een grondig onderzoek.

Onder verdenking.

De dag al na de moord krijgen ook de Schoonvaeres bezoek van de justitie. De suzerijnsgasten zoeken naar wapens en bebloede kleren want van een misdaad van die omvang zijn moeilijk alle sporen uit te wissen. Er wordt niets verdachts vastgesteld. Wel merkt de onderzoeksrechter dat de oudste zoon zo gespannen is dat hij niet stil kan staan *ende soo droog was spuygende*. Waarom die onrust en die droge mond? Ook moeder Livine doet verdacht. Ze probeert ongemerkt in haar slaapkamertje te geraken en houdt daarbij één hand opvallend in de zak van haar voorschoot. De onderzoeksrechter vraagt wat ze daar verbergt. Zij toont een stukje stof met enkele zilvermunten: een halve ducaton, een hele en vier halve Oostenrijkse kronen. En nog maar net had dochter Isabelle beweerd dat er geen geld in huis was en dat ze hadden moeten lenen om boter te kopen op de markt van Torhout.

Uit het buurtonderzoek blijkt dat de Schoonvaeres ook in Lichtervelde een slechte reputatie hebben. Vooral een zekere Emmanuel Lanssens is streng voor zijn burenen. Theodor en Jan – zegt hij – zijn *geweldigaers en dieven van professie* (beroep)... *gevreest ende door iedereen geschuwt*. Alle burenen en parochianen wensen *dat sy souden syn ontsleghen ende bevrydt van het huysgezin Schoonvaere dat deels schynt te bestaen met stelen roven ende bedelen...*

Meer ter zake is het getuigenis van de bij Lanssens inwonende schoondochter Sophia Van Haverbeke. In de nacht van de moord ging zij water putten op hun erf en zag achter de heg drie mannen voorbijlopen. Geschrokken riep zij: ‘Schavuiten, waar loopt gij zo laat?’ Maar de drie haastten zich zonder een woord verder langs

het pad dat ook de Schoonvaeres moesten nemen om bij zware sneeuwval hun huis te bereiken. De getuige meent in één van de drie Jan Schoonvaere te hebben herkend aan het opvallend wringen en draaien van zijn schouders onder het lopen. Waren die twee anderen misschien vader Schoonvaere en de jongste zoon Guille?

Sophia Van Haverbeke's verklaring wordt opgeschreven op 4 april 1777. De volgende dag zit het hele gezin Schoonvaere in de Brugse gevangenis. Precies die dag was Guille 15 jaar geworden.

Ondervragingen.

De gearresteerden loochenen halsstarrig iets met de moord op de Kerckhoves te maken te hebben. Maar de verdenkingen lijken de Schepenen voldoende om hun meest geduchte wapen te mogen gebruiken: het 'scherp examen' of de ondervraging met foltering.

Vader Theodor, het eerst aan de beurt, gaat spoedig tot bekentenissen over maar hij weet - vermoedelijk uit zijn omgang met landlopers en dieven - hoe hij de ondervragende Schepenen in de war kan brengen. Als hij na losmaking – zoals vereist - zijn verklaring zonder dwang moet bevestigen, loochent hij alles en beweert hij dat het de pijn was die hem deed liegen.

Zoon Jan houdt onder foltering zijn onschuld niet lang staande en bekent de feiten. Zo is er nu nieuw materiaal om de vader voor een tweede keer op het scherp te ondervragen. Van dat tweede scherp examen is een rechtstreeks rapport bewaard.

In de *vertreckkamer* van het Landhuis van het Brugse Vrije (kamer naast de Schepenzaal in het Stadsarchief, Burg, 11 A) is de folterstoel in gereedheid gebracht. Het is 6u15 in de avond van 21 mei 1777. De beul snoert zijn 'patiënt' vast. Rond zijn hals knelt een band en handen en armen worden pijnlijk uitgerokken. Schoonvaere roept en kermt maar omdat de details van de

bekentenis niet snel genoeg komen, wordt het scherp examen na drie uren verzaard met bijkomende gewichten aan handen en voeten. Het is kwart voor twee in de ochtend van 22 mei als de man, na meer dan zeven uren, wordt losgemaakt.

Na voorlezing van zijn bekentenissen wordt weer gevraagd of hij die zonder dwang bevestigt. Schoonvaere weet dat het om zijn leven gaat. Zonder vrijwillige bekentenis aarzelen de Schepenen om een verdachte ter dood te veroordelen. Weer beweert de man de moorden niet te hebben gepleegd en *niet een woort van alle tgonne hy gedeurende het scherp examen heeft verclaert waer te syn.*

Maar tegen de justitie is het hard vechten. Het scherp examen was beslist zonder limitatie (beperking) van tijd. De foltering kan zonder nieuwe resolutie (beslissing) worden hernomen. Diezelfde dag na de middag staat Theodor Schoonvaere opnieuw voor de gevreesde stoel. Als hem wordt gevraagd of hij een derde keer de foltering wil ondergaan, ziet hij het hopeloze in van zijn verzet en erkent zijn eerder gedane bekentenissen voor waarheid.

Ook de jongste zoon, Guille, wordt op het scherp ondervraagd. Achteraf gebruikt hij de tactiek van zijn vader. Hij zegt dat hij enkel heeft bekend *door de pijn ende torment* en hij en zijn familie van die moord *soo onmosel* (onschuldig) zijn *...als een nieuw gebooren kindt*. Vermoedelijk werd de jongen geen tweede keer gefolterd. Later zal hij op eigen vraag naar de Schepenbank terugkeren om ootmoedig zijn schuld te bekennen met de nodige details en om vergiffenis te vragen op zijn blote knieën.

Livine Monstré ondervraagd.

Theodor Schoonvaere had bekend dat de diefstal werd beraamd *in het bijzijn van al sijn volk*, meer nog: *... sijn wijf en meijssen hadden geseyt dat sij* (de mannen) *conden doen dat sy wilden*. Bij de terugkeer na de moord was het moeder die de deur openmaakte

en het gestolen geld kreeg, zonder dat zij zei of het veel was of weinig. De justitie wil onderzoeken of zij de mannen niet had aangezet tot roofmoord. Tenslotte was zij het die de beurs hield en wist van de dreiging van de te vervallen pacht.

Ook Livine Monstré wordt op de folterstoel gezet. Onwetend van het feit dat de mannen hebben bekend, zwerft zij van niks te weten ook al zou zij ter plaatse sterven. De vrouw van 55 jaar heeft het bijzonder zwaar met het vastsnoeren en uitrekken van haar ledematen. Zij smeekt om verlichting aan haar armen. Na een half uur worden haar benen *nog een weynigh meer opgespannen*. Pas na een uur begint de systematische ondervraging die lang kan duren want de Schepenen hebben een lijst geprepareerd met 23 vragen.

Eerst willen zij weten wie de moord heeft voorgesteld. Ze geeft haar man de schuld en voegt er bij (in een poging om haar zonen te beschermen?):... *dat hij zal liegen*. Een nieuwe pijnscheut doet haar toegeven dat ook haar oudste zoon Hansken er bij was. Haar gedurig kermen en roepen: *ick moete sterven waer ik sitte*, alarmeert de ondervragers. Zij consulteren de aanwezige dokter en op zijn oordeel dat de patiënt *sigh debil bevont* (zwak was), wordt de foltering wat verlicht. Haar gegil houdt echter niet op en is te horen tot in de aangrenzende Schepenkamer waar de Heren (met hun rug naar het haardvuur) het resultaat van het scherp examen afwachten. Na herhaaldelijk rapport over de toestand van de patiënt, wordt besloten dat de vrouw bij provisie (voorlopig) mag losgemaakt. Op het papier blijven 22 vragen onbeantwoord.

Ook naar de rol van dochter Isabelle Schoonvaere wordt onderzoek gedaan. Was zij er bij toen de moord werd beraamd? Was zij nog op toen de mannen de winternacht introkken voor hun vreselijke onderneming? Is zij opgebleven om op hun thuiskomst te wachten? Zij beweert dat zij niks heeft gehoord of gezien. Bezwarend echter lijkt wat de cipier van de gevangenis komt vertellen. Hij heeft het meisje horen roepen naar haar broer die

enkele *coten* (hokken) verder zat dat zij ook niks zal bekennen *al of sy my al in brocken trocken ende doodt pijnigden*. Maar haar vastberadenheid werd vermoedelijk niet op de proef gesteld. Van een scherp examen van Isabelle Schoonvaere is geen spoor. Uit wat de anderen hebben bekend, oordeelt de Schepenbank dat ook de dochter op de hoogte was van de moordplannen.

Een gruwelijke moordnacht.

Het motief van de misdaad – bekenden de Schoonvaeres - was geld. De verbeterheid echter waarmee zij te werk gingen, doet (ook) denken aan vete en haat. Ooit werd het bedelaarsgezin door de Kerckhoves van het veld verjaagd toen ze korenaren raapten na de oogst. Was er wrok gebleven omdat de zanting, het deel van de armen, aan hen niet was gegund?

Uit vergelijking van de bekentenissen wordt het verloop van de gebeurtenissen duidelijk. Rond middernacht van 12 op 13 februari 1777 vertrekt Theodor Schoonvaere met zijn twee zonen van huis, gewapend als voor een oorlog. Hij draagt een knorrestok (knots) met een ijzeren pin, de zonen elk een pikhaak. Verder heeft Jan een boothamer bij zich, Guille de ijzeren harre⁶ en alle drie hun *luyckermes* (vouwmes).

Bij de Kerckhoves is de achterdeur niet vergrendeld. Guille kan zomaar met een stokje van buitenaf de klink oplichten. Zich van geen kwaad bewust, zitten de broers Aernout en Jan Kerckhove te soezen bij de uitdovende haard. Jan heeft zijn blote voeten in zijn klompen en Therese is al naar bed in haar kamertje onder de lage dakrand.

Zonder één woord geeft Theodor Schoonvaere Aernout een klap met zijn knots. De man geraakt nog naar buiten maar bezwijkt

⁶ De botte en geschonden snede van de pik werd met de boothamer beklopt op het kleine aambeeld dat (h)arre heette of (boot)lruine.

onder de slagen van zijn achtervolger in een grachtje aan de rand van zijn erf. Ondertussen is Jan Schoonvaere op het voorhof met zijn pikhaak aan het inhakken op Jan Kerckhove. De lijkschouwing zal later uitwijzen dat *het achterste hoofdbeen was doorboort en gemorselt met uytstorting van de hersenen*. Ook was de wang doorboord tot in de mond. Theodor Schoonvaere had onder het teruglopen Jan Kerckhove nog een steek toegebracht met de pin van zijn knorrestok.

Vanuit haar bed schreeuwt Therese De Sloovere ineens moord en brand. De jonge Guille snelt toe. Haar handen afwerend, steekt hij haar met zijn *hyckermes*. Therese heeft twee steekwonden in het gezicht, twee in de rechter- en één in de linkerzijde. Jan Schoonvaere slaat haar het hoofd in. Vervolgens sleuren vader en oudste zoon de vrouw uit het bed op zoek naar geld. In een ongesloten koffer vinden zij een vijftal zilveren muntstukken: een hele en vier halve kronen en een halve ducaton, gewikkeld in een stukje stof. (Vermoedelijk is dat het zilvergeld dat Livine Monstré de dag na de moord zo angstvallig voor de onderzoeksrechter in de zak van haar voorschoot verstopte.)

In colere om de magere buit, scheurt Jan Schoonvaere enkele papieren uit de koffer aan stukken. Omgerekend waren de gestolen zilvermunten ongeveer 37 schellingen waard⁷, met de woorden van de justitie van toen : *kleine en ellendige vrucht van zooveel vergoten bloed* of anders: de drievoudige moord werd bedreven voor het loon van zowat drie weken knechtenarbeid op het veld.

⁷ 1 Oostenrijkse Koninginse Kroon = 63 stuivers. 4 halve kronen = 126 stuivers of ongeveer 37 Schellingen (à 6 stuivers).

Gerechtelijke afrekening voor moeder en dochter.

Livine Monstré en haar dochter staan vermeld op een lijst met correctiehuisveroordeelden uit die jaren⁸. Zij kregen gevangenisstraf die ze zouden uitzitten in de pas voordien opgerichte gevangenis van Gent, het Provinciaal Correctiehuis. Het samengevatte vonnis naast hun namen luidt als volgt:

Monstreé, Livine.

Huysvrouw van theodor Schoonvaere als kennisse gehadt hebbende soo van den voorstel thaerder presentie (in haar tegenwoordigheid) door haeren man aen haere sonen gedaen als weghens de daerop gevolghde moorden in (op) de persoonen van Aernout ende Jan van den Kerckhove midtsgaeders (eveneens) desselfs (diens) huysvrouw therese de Sloovere ter prochie van Lichtervelde... voor 40 jaeren.

Schoonvaere, Isabelle.

Dochter van Theodor ter gelycker causen (om dezelfde redenen) als haere moeder Livine Monstreé... voor 30 jaeren.

Omdat zij aanwezig waren toen vader Theodor zijn moordplan maakte, waren moeder en dochter medeschuldig en kregen respectievelijk 40 en 30 jaar gevangenisstraf. Dat de eigenlijke daders nog zwaarder zouden worden gestraft, stond buiten kijf.

De wrekende justitie.

Wat er met de drie mannen precies gebeurde, konden wij afleiden uit een document aangetroffen tussen minder belangrijk gerechtspapier uit 1777. Het bevat de instructies voor de scherprechters (beul en beulsknechten) bij de strafuitvoering van

⁸ R.A.B. Brugse Vrije Registers 17061. Zie: D. EVEREAERT, *Correctiehuisveroordelingen door de schepenbank van het Brugse Vrije*, Vlaamse Stam 2006,1, p. 53 e.v.

28 juni 1777⁹. Het lijkt wel een scenario voor een openluchtvertoning op de Brugse Burg ...met de vermelding van alle bewegingen van de 'acteurs', de verschillende handelingen, de gebruikte rekwisieten.

28 juni 1777 is een zaterdagse marktdag. Honderden toeschouwers uit het omliggende zijn afgezakt naar de Burg en verdringen mekaar om het spektakel van op de eerste rij te kunnen volgen.

Eerste tafereel is het overbrengen van de gevangenen uit de gevangenis aan het Pandreitje. Naast het stadhuis is er beweging onder de Blinde Ezelpoort. Twee paarden trekken een horde, een stevige sleepmat, waarop de hoofdschuldige Theodor Schoonvaere, tot teken van uiterste verachting, uit de gevangenis naar zijn oordeel wordt 'gesleept'. Waar het span voorbijkomt scheldt en joelt het volk.

De rest van het verdoemde gezin wordt te voet overgebracht: een moeder van 55 met haar dochter en twee zonen. In de Vierschaar van het Landhuis van het Brugse Vrije (de grote voorzaal van het tegenwoordige Stadsarchief) zijn de Schoonvaeres voor het laatst samen. Ze moeten er gezamenlijk luisteren naar de voorlezing van het ellenlange vonnis dat, zoals gebruikelijk; alle bijzonderheden van de misdaad opsomt en de verantwoordelijkheid van ieder nauwkeurig bepaalt. Dan horen ze wat de wrekende justitie met elk van hen voorheeft ...

Livine Monstré en haar dochter worden uit de Vierschaer teruggedleid naar de gevangenis. Op de Burg komen ze voorbij aan de werktuigen waarmee de straf aan hun mannen zal voltrokken worden: ... een galg met een bengelende koord en op een schavot twee liggende kruisen.

⁹ R.A.B. Oostenrijkse bundel 96, jaar 1777. Zie de originele tekst hier als bijlage 1.

Nieuwe beweging bij het Landhuis. Eén van de scherprechters komt naar buiten. Hij draagt een knots met ijzeren pin, die op het schavot wordt neergelegd. De toeschouwers herkennen het soort wapen waarmee Theodor Schoonvaere in de moordnacht zo woest te keer ging. Dan volgt de oude moordenaar zelf... De beul doet hem het schavot bestijgen en dwingt hem op één van de kruisen te gaan liggen ... een sint-andrieskruis, waarop hij in afwachting met gespreide armen en benen wordt vastgesnoerd. De bedoeling is dat hij bewust meemaakt hoe zijn zonen worden gevonnist, zodat hij klaar beseft wat hij met de verantwoordelijkheid van zijn vaderschap heeft uitgericht.

Nu wordt Guille, de jongste, voorgeleid. Vader noemde hem dikwijls 'onzen Tiste', naar zijn tweede naam Joannes-Baptiste. Aan zijn hals draagt Guille of 'Tiste' *een groot scherppuntig luyckermes met een kromme bruine hecht van hertshoren*, het eigenste wapen dat hij tegen Therese De Sloovere had gebruikt. Voor de strenge Schepenen was zijn jeugd geen excuus. Zijn berouw kwam te laat. De knaap, die thuis nog in het slaapkamertje van zijn moeder en zuster sliep, moet de straf ondergaan van de volwassen misdadiger. Spichtig en onvolgroeid bestijgt hij naast de beul de galgenladder en wordt dadelijk door ophanging gevonnist.

Dan is Jan Schoonvaere, 'Hansken', aan de beurt. Aan zijn hals is een hamer gebonden en voor hem uit draagt de scherprechter een pikhaak. Hij wordt vastgesnoerd op het tweede kruis. Het rumoer op de Burg valt stil. De beul steekt de hamer en de pikhaak in de hoogte, zodat ieder de les begrijpt. Wie een wapen hanteert tegen zijn evenmens, zal door hetzelfde wapen vergaan. De jongeman krijgt twee slagen met de hamer op het hoofd en twee met de pikhaak. Als de beul vermoedt dat de zieltogende niet helemaal dood is, geeft hij hem nieuwe twee slagen. De bevelen radbraking, die nu moet volgen, mag immers, sinds kort, enkel nog met een

lijk¹⁰. Jan Schoonvaere geeft geen teken van leven meer... De beul haalt uit met een stuk ijzer en verbrijzelt zijn ledematen ... op acht plaatsen: aan boven- en onderarmen, aan benen en dijen.

Ook al sluit de vader op het kruis ernaast zijn ogen... hij hoort het kraken van de knoken en weet wat nu onverbiddelijk op hem afkomt. Hij krijgt twee slagen op het hoofd met de knots (zoals hij met Aernout Kerckhove had gedaan) en een steek met de pikhaak in de linker wang (zoals hij met Jan Kerckhove had gedaan). Ook van zijn lijk worden de ledematen stukgeslagen. Gemeen volk op de eerste rij telt luidop de slagen, van één tot acht.

Later die dag worden de verhakkelde lichamen vervoerd naar het galgenveld buiten de stad nabij de Torhoutse Steenweg (op de grens tussen Sint-Michiels en Sint-Andries) om er te worden tentoongesteld boven op een rad, tot prooi van eksters en kraaien en tot afschrikwekkend voorbeeld, *anderen in exempel*.

De moorden van Lichtervelde zijn, volgens het gebruik van die tijd, zonder pardon gewroken. Oog om oog, tand om tand! De toeschouwers hebben huiverend alles meegemaakt en hopelijk de zedenles goed begrepen.

Tot slot.

Uit de lezing van het hele dossier moeten wij besluiten dat er (ondanks het feit dat de bekentenissen werden afgedwongen) geen twijfel kan bestaan aan de schuld van de Schoonvaeres. Het gerechtelijk onderzoek werd heel grondig gevoerd. De bekentenissen werden getoetst aan de objectieve materiële vaststellingen.

¹⁰ Een brief van de Raed van Vlaenderen van 9 aug. 1774 verbood, in naam van *Haere Majesteyt Maria Theresia*, nog langer radbraking en verbranding van levenden. De beulen moesten daaromtrent telkens precieze instructies krijgen. Vandaar het document van bijlage 1.

*Gerecht van Brugge - detail uit de kaart van Joan Blaeu.
(Jozef Bossu: Vlaanderen in oude kaarten)*

Wat de strafmaat betreft, ligt het voor ons moeilijk dat Guille, de jongste, niet milder werd behandeld. Op het ogenblik van de feiten was hij slechts 14 en deed aan de roofmoorden mee onder dwang van zijn vader. Moeder en zuster verklaarden dat de jongen omwille van zijn verzet twee keer met berkenwissen werd afgetuigd. In de nacht van de moord moest hij door zijn vader uit bed worden gesleurd¹¹. De akte van beschuldiging vermeldt dit

¹¹ Uit de akte van beschuldiging: ... ende u weygerende van mede te gaen, te hebben doen opstaen ende getrokken uyt het bedde.

alleen als bijkomende aantijging tegenover de ontaarde vader. Dat dit tegelijk een ontlasting van de zoon inhield, werd genegeerd en niet in rekening gebracht. Schuld werd in die tijd niet altijd genuanceerd afgewogen. De verzachtende omstandigheden waren nog niet echt uitgevonden.

Drie dagen na de terechtstelling van de mannen maakten Livine Monstré en dochter Isabelle hun (vermoedelijk) eerste en (wellicht) laatste grote reis. Met de 'barge' naar Gent! Met de trekschuit dus, de vaste verbinding over het water via de Gentse Vaart. De 'barge', die toen nog zijn aanlegsteiger had aan het Minnewater¹², nam reizigers mee én pakjes en bij gelegenheid ook veroordeelden voor het Provinciaal Correctiehuis.

Gevangenisstraffen moesten in die tijd worden uitgezeten tot de laatste dag. Als Isabelle Schoonvaere 30 jaar gevangenisregime doorstaat, zal zij vrijkomen op haar 53ste. Livine Monstré, ooit in Loppem geboren, moet wachten tot haar 95ste. Heel vermoedelijk heeft zij haar geboortestreek nooit weergezien en verliep haar verknoeide leven in onvrijheid tot de dood haar bevrijdde.

Een jaar en vier maanden na de strafuitvoering werden in de kerk van Lichtervelde drie missen gecelebreerd *tot laevenisse van de zielen van wylent Theodor Schoonvaere en zijn zonen...* Het waren ... *gelezen missen van requiem met de psalmen miserere ende de de profundis...* De benodigde vijf schellingen kwamen uit de opbrengst van de verbeurd verklaarde en openbaar verkochte goederen die ooit hadden toebehoord aan het bedelaarsgezin Schoonvaere. *Requiescant in pace*, las de onderpastoor. Dat ze in vrede rusten.

¹² Pas in 1782 werd de aanlegplaats voor de barge overgebracht naar de Katelijnepoort, aan het huis Katelijnestraat 160. Zie Prof. Van Houtte, *De geschiedenis van Brugge*, 427.

Naschrift.

Wij signaleren tenslotte dat heel onlangs in de VVF-krant Brugge (jan. Febr. 2007, 16) door Guido Bruyneel de begrafenisakte werd gepubliceerd van de slachtoffers van de drievoudige moord in Lichtervelde. (Latijns origineel met vertaling.)

Waar de priester anders dood en begrafenis van zijn parochianen registreert met koude neutrale woorden, kan hij bij dergelijke wrede gebeurtenissen zijn bewogenheid niet onderdrukken. Hij schrijft dat de drie personen wreedaardig vermoord nabij hun woning werden teruggevonden... *crudeliter valde(zeer) inventi sunt occisi* (doodgeslagen).

Verder geeft hij nog bijkomende details. Arnoldus van de Kerckhove was ongehuwd en 58 jaar, zijn broer Joannes was 53 en getrouwd met Theresia De Sloovere, 39 jaar.

De moorden werden vastgesteld in de ochtend van 13 febr. 1777. De weledele heren afgevaardigden van het Brugse Vrije en hun wetsdokters onderzochten de verwondingen aan de lijken waarop die ter aarde werden besteld aan de zuidkant van het kerkhof om één uur in de nacht van 15 februari. (In het duister om ramptoeristen weg te houden?)

Op 24, 25 en 26 februari werden drie lijkdiensten gehouden met zes 'lessen' of lezingen van psalmen. (Een begrafenis 'tweede klas'? Eerste klas was een 'negenlesse'...)

Voor elk afzonderlijk werd door een geschokte gemeenschap de eeuwige rust afgesmeekt.

Bijlage 1

Instructie voor de scherprechters ten dage van de executie den 28 juny 1777 smorgens om thien uren en half.

Primo den vader theodor Schoonvaere sal den eersten van de vijf personen uyt vangenisse gesleept worden op eene horde, hy sal den eersten uyt vierschaere gaen ende gebonden worden op het

dweers cruijce om te sien sterven sijne twee sonen, den scherprechter met hem uyt vierschaere komende sal voor hem draeghen eenen knorrestok met ysere pinne ende, dese leggen onder ofte nevens het geseyde cruys.

2° Guilliame Schoonvaere den jongsten sone sal door den scherprechter in vierschaere aen synen hals gehangen worden een groot Luyker mes, ende daer mede met den bast aende galghe gestraft worden.

3° Jan Schoonvaere den oudtsten sone sal in vierschaere aen den hals aengedaen worden eenen haemer, den scherprechter hem leijdende naer het schavot sal voor hem draeghen een peckhaeck, den selven Jan Schoonvaere op het cruys gebonden, sal met den selven haemer op het hoofd ontfangen tot twee slaeghen, als oock twee gelycke slaeghen met den selven peckhaeck ende daer naer geraeybraeckt worden.

4° den vader Theodor sal den lesten worden geexecuteert, ende eerst met den cnorrestok op het hoofd ontfangen twee slaeghen ende eenen steck met de ysere pinne inde slincke caecke daer teynden geraeybraeckt.

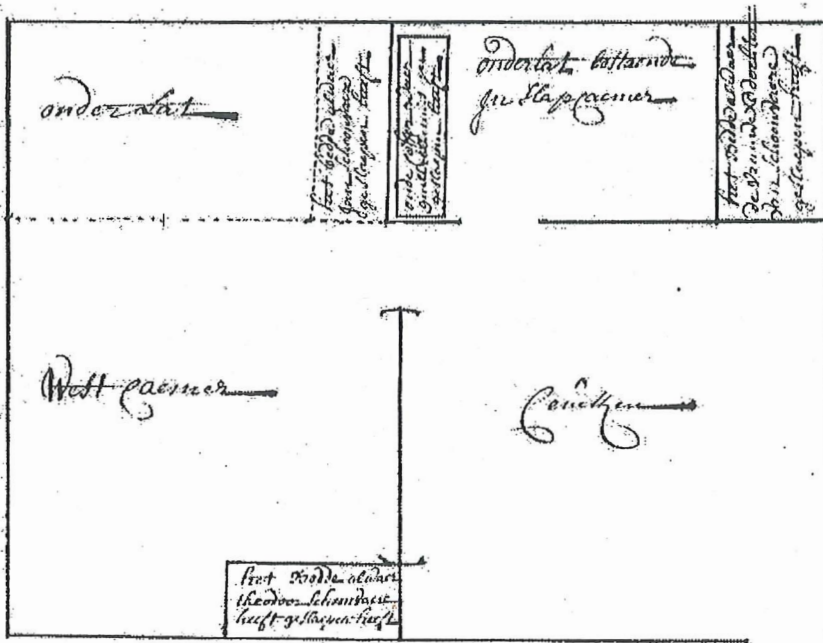
Nota

In cas de scherprechters bemercken dat theodor ende Jan Schoonvaere naer het geven van de slaghen soo met den hamer ende peckhaeck, als met den cnorrestock beyde noch niet doodt en souden syn, sullen sy aen beyde dese sonder uytstel soo met den hamer als met den cnorrestock nog geven twee à dry slaeghen ende hun beyde alsdan soo seffens raeybraecken.

J. Simon.

Bijlage 2

Twee dagen na de aanhouding van het gezin Schoonvaere deed het gerecht een *vue de lieu*, (een plaatsbezoek) in hun huisje in Lichtervelde. De onderzoeksrechter *reclameerde* (vorderde) bij die gelegenheid een situatieschets. In het *onderlat* (de ruimte onder het afhangend strodak) zijn twee lage kamertjes. Guille, de jongste zoon, slaapt in een oude koffer in het kamertje waar moeder en dochter het bed delen. De schets is een voorbeeld van de nauwkeurigheid van het onderzoek. Gezien de 'slaapverdeling' in het huis kunnen de vrouwen niet ontkennen dat zij de mannen in de moordnacht zagen vertrekken.

Op here lamert by daere vue du lieu van 7 april 1777

Onze bronnen.

Dit artikel is gebaseerd op een groot aantal processen-verbaal en andere documenten uit deel 93 (a°1777) van de zogenaamde Oostenrijkse Bundels uit het R(ijks)A(rchief)B(rugge).

In de Brugse Stadsbibliotheek (S.B.B.) bevindt zich (onder trefwoord 'Schoonvaere') een drukwerkje van 8 blz. 4° formaat: *Criminele sententie, uytgesproken in gebannen Vierschaere* enz. (Zie onze illustratie.) Het bevat de Heesch (eis, eigenlijk 'akte van beschuldiging') én de sententie (vonnis) in de zaak Schoonvaere. Joseph Van Praet was toen de officiële drukker van de Stad Brugge en het Vrije. Onderaan prijkt het wapenschild van het Vrije: in zilver een schuinbalk van lazuur (blauw). Schildhouders: een 'wildeman' en een 'wildevrouw'. Daaronder S(enatus), (P)opulus(Que), (F)ranconatensis (bestuur en volk van het Vrije).

Over de zaak Schoonvaere vanuit een ander standpunt:

D. EVERAERT: *Theodor en Jan Schoonvaere in 1777 geradbraakt in Brugge ...levend of dood?* Brugs Ommeland, 2006, 2, 114-126.

D. EVERAERT, *De moorden van Lichtervelde en de Ketelbusschestraat in 1777*. Jaarboek 2006 van de Heemkundige Kring Karel Van De Poele van Lichtervelde.

Danny Everaert,
Zeedijkweg, 25,
Loppem.

**CRIMINELE
SENTENTIE.**

Uytgesproken in gebannen Vierſchaere's Lands van den

V R Y E N,

DOOR

BURGMEESTERS

EN

SCHEPENEN

Van den zelven Lande, ten laſte van

THEODOR, GUILIAME,

EN

**JAN SCHOONVAERE,
LIVINE MONSTRÉE,**

EN

ISABELLE SCHOONVAERE,

Geëxecuteert den 28. Junii 1777.

Tot BRUGGE, by JOSEPH VAN PRAET, Drukker der STAD,
en Lande van den VRYEN,

Met permiffie van myn Heeren van het Magiftraet's Lands van den Vryen,

TOEN STEMMEN NOG EEN EER WAS...

HET GEMEENTELIJK KIESRECHT IN DE 19^E EEUW

Victor Deceuninck

Midden september 2006 vond ik in onze brievenbus een kaartje met erop vermeld wat er te doen was op 8 oktober 2006. Het was geen uitnodiging, maar een OPROEPING voor de verkiezing van de gemeenteraad. Bepaald niet onbeleefd, maar wel dwingend: **“De stemming is verplicht!”** en verder: **“Plaats waar u moet stemmen”**... Inderdaad ik mocht – pardon: ik moest – gaan stemmen. Wees gerust, dit is geen anarchistisch artikel: ik bèn gaan stemmen. Maar het bracht mij toch op de bedenking: hoe ging het er in de 19de eeuw aan toe, toen nagenoeg de helft van de mensen niet lezen noch schrijven kon? (Pardon: in ons geval mag je niet meer schrijven!). En dit bracht me bij de “Moniteur” of Belgisch Staatsblad van de 19de eeuw...

Cijnskiesstelsel

De parlamentsleden van het pas gestichte Koninkrijk België hebben zes jaar moeten werken om een fatsoenlijke wet die het bestuur van de gemeenten regelde klaar te hebben. En het resultaat mocht er zijn. Althans de Franse tekst.

Het is niet de bedoeling van de integrale tekst van die wet hier te publiceren, maar toch wil ik onze lezers het genoeg en gunnen van de eerste twee artikels kennis te nemen:

« Art. 1er. Il y a dans chaque commune un corps communal, composé de conseillers, du bourgmestre et des échevins.

Art. 1. Daer bestaet in iedere gemeente eenen gemeenteraad zamengesteld uyt raedsheeren, burgemeester en schepenen.

Art. 2. Les conseillers sont élus directement par l'assemblée des électeurs de la commune.

Le Roi nomme le bourgmestre et les échevins dans le sein du conseil.

Art. 2. De raedsheeren worden regtstreeks door de vergadering der kiezers van de gemeenten benoemd.

Den Koning benoemt den burgemeester en de schepenen uyt den boezem van den raed.”¹³ (Vertaling: Belgisch Staatsblad).

In de volgende artikels wordt bepaald dat een gemeente met minder dan 20.000 inwoners twee schepenen moet hebben en dat de burgemeester van rechtswege voorzitter is van het college van schepenen.

De gemeenteraad van Zedelgem, burgemeester en schepenen inbegrepen, telde 11 leden, daar het een bevolking had van 3.004 inwoners in 1834.¹⁴ Dezelfde wet voorzag in elke gemeente een secretaris en een ontvanger.

De gemeenteraad werd gekozen door de “plaetselyke kiezers”.

Deze moesten 1° Belg zijn en meerderjarig; 2° in de gemeente wonen; 3° in het jaar vòòr de verkiezingen een bedrag aan directe belastingen betalen dat hoger was dan de “kies-cyns”.

De kies-cijns werd bepaald naar het aantal inwoners van de gemeente. Had de gemeente minder dan 2000 inwoners, dan bedroeg de cijns 15 F.; van 2000 tot 5.000 inw.: 20 F.

van 5.000 tot 10.000 inw.: 30 F.

van 10.000 tot 15.000 inw.: 40 F.

van 15.000 tot 20.000 inw.: 50 F.

van 20.000 tot 30.000 inw.: 60 F.

van 30.000 tot 40.000 inw. : 70 F.

van 40.000 tot 50.000 inw. : 80 F.

van 50.000 tot 60.000 inw. : 90 F.

van 60.000 en daarboven: 100 F.

¹³ Belgisch Staatsblad, wet van 30 maart 1836.

¹⁴ RONSE Fr., *Zedelgem-Veldegem*, Zedelgem, 1934, p. 197.

In Loppem dat in 1836 minder dan 2.000 inwoners telde, bedroeg dus de cijns 15 F. Toch waren er slechts 12 personen die voldoende belastingen betaalden om op de kiezerslijst te staan. Zij waren: Benoot Louis, Beuselinck Jacobus, De Cloedt Carolus, Desplentere Jan, Godderis Jan, Lagast Frans, Lauwers Augustin, Lenders Carolus, Lippens Bernard, Matthys Pieter, van Caloen-de Potter Joseph en Voet Bernardus.¹⁵

Om kiezer te zijn in Zedelgem moest je dus minstens 20 F. belasting betalen.

Om het aantal kiezers aan te zwengelen in typische landbouwgemeenten – zoals Zedelgem er een was – werd bij wet geregeld dat *“het derde van de grondbelasting op eenen landbouwgrond in 't gebruyk by een pachter, telt voor den huerder, zonder vermindering der regten van den eygenaer”*¹⁶.

Zo zien we dat in Loppem bij de verkiezing van 1836 er onder de 9 gemeenteraadsleden 8 landbouwers waren.¹⁷

In elke gemeente moesten minstens 25 kiezers zijn. Waar volgens de drie al vermelde voorwaarden dat getal niet gehaald werd, werd het aantal aangevuld met de meest belaste inwoners die wel aan de 1^e en 2^e voorwaarde voldeden.

Over de samenstelling van de kiezerslijst zegt het artikel 13 van de wet van 30 maart 1836:

“Van den 1 tot den 15 april van ieder jaer, houdt zich bezig met het kollegie der burgemeester en schepenen met de naziening der lyst van de burgers der gemeente die, volgens de tegenwoordige wet, de vereyschte hoedanigheden bezitten om de leden van den gemeentenraad mede te kiezen.

¹⁵ VERVENNE Alban en DHONT Albert, *Geschiedenis van Loppem*, Loppem, 1974, p. 133.

¹⁶ Art. 8 van de wet van 30 maart 1836.

¹⁷ VERVENNE Alban en DHONT Albert, o.c. p. 133.

Deze lyst wordt eerst gemaekt volgens de rollen van den ontvanger der binnen de gemeente betaelde belastingen."

Artikel 14 van dezelfde wet doet ons toch wel even de wenkbrauwen fronsen:

"Art. 14. Het voorzgd kollegie sluyt de lyst en doet deze, den eerstvolgenden zondag op de gewoone plaetsen aenplakken; zy blyft gedurende tien dagen aengeplakt en houdt nevens de naem van elken ingeschreven persoon, zyne voornamen, de plaets en den datum zyner geboorte, den datum zyner naturalisatie indien er stede is¹⁸, en het bedrag der door hem in de gemeente betaelde belastingen."

PROVINCIE WEST-VLAENDEREN.

ARRONDISSEMENT

Brugge

GEMEENTE

Zedelgem

Lyst der Burgers die overeenkomstig de artikelen 7, 8 en 10 der Wet van den 30 Maert 1836, de vereyschte hoedaenigheden bezitten om mede te dingen tot de kiozing der Leden van den Gemeente-Raad.

Titelpagina van de verkiezingslijst van Zedelgem, 1841¹⁹

¹⁸ "indien er stede is": vertaald uit het Frans: "s'il y a lieu".

¹⁹ Gemeentearchief Zedelgem, nr. 73a in R.A.B.

Volnummer.	NAEMEN EN VOORNAEMEN.	BEROEP.	GEBORTE-PLAETS EN DATUM.	DATUM DER NATURALISATIE.	DOOR DEN R.			
					in de Gemeente.			
					Grond- belasting.	Personel.	Patent.	G.
1	Verbeek van der	landbouwer	geboorteblij		5 61	26, 84	"	
2	Verbeek van der	landbouwer	geboorteblij 20 maart 1777		319, 35	11 18	"	
3	Verbeek van der	landbouwer	geboorteblij 30 juni 1777		110, 70	26, 84	"	
4	Alkmarisch slammig	idem	idem					
5	Bonnet van der	landbouwer	geboorteblij 17 maart 1768		6, 35	11, 67	1 16	
6	Bogard C. J.	indijver	idem		15, 71	9, 81		
7	Bothe C. J.	idem	idem		16, 71	12, 61		
8	Bouffé Philippe	landbouwer	geboorteblij 27 juni 1776		37, 16	11, 67		
9	Braunhorst van der	landbouwer	geboorteblij 6 jhr 1776		13, 95	6, 51		
10	Braunhorst van der	landbouwer	geboorteblij 6 jhr 1776		37, 51	13, 71	1 37	
11	Clays Alexander	landbouwer	geboorteblij 11 jhr 1777		10, 36	12, 61	1 57	
12	Coppenot Philippe	landbouwer	geboorteblij 11 jhr 1777		5, 33	20, 28		
13	Coet C. J.	idem	idem			22, 37		
14	Croonveldt Philippe	landbouwer	geboorteblij 23 thengr 1777			12, 54		
15	Debaats van der	landbouwer	geboorteblij 24 jhr 1777		20, 70	12, 31		
16	Debaats van der	landbouwer	geboorteblij 24 jhr 1777		19, 56	12, 37		
17	Debaats van der	landbouwer	geboorteblij 24 jhr 1777			23, 54	5 83	
18	Debaats van der	landbouwer	geboorteblij 24 jhr 1777		28, 20	17, 02		
19	Debaats van der	landbouwer	geboorteblij 24 jhr 1777		14, 99	1, 87		
20	Debaats van der	landbouwer	geboorteblij 24 jhr 1777		6, 20	1, 20		

Begin van de kiezerslijst 1841 van Zedelgem.²⁰

De drie rechter kolommen bevatten de rechtstreekse belastingen betaald door de kiezer in 1840.

De lijst van 1841 bevatte voor Zedelgem 113 kiezers.

Elk jaar moest de kiezerslijst aangepast worden, daar elk jaar enkele personen wegvielen: gestorven, verhuisd, of die de cijns van 20 F niet meer haalden, of om een of andere wettelijke reden niet meer in aanmerking kwamen om te kiezen.

Anderen kwamen erbij, waarop ze wellicht trots waren, gezien het ging om kiesrecht.

Wanneer de periode voor nazicht van de lijst door de bevolking (10 dagen) verstreken was, kon klacht neergelegd worden (Waarom sta ik op de lijst?) of "Waarom sta ik niet op de

²⁰ Gemeentearchief Zedelgem, nr 73a in R.A.B.

lijst?"...). Na behandeling van de betwiste gevallen, werd een definitieve lijst opgesteld en een dubbel ervan gemaakt voor de veldwachter. Hij moest immers de "Uitnodiging tot de verkiezing" - met vermelding van plaats, datum, uur en het aantal te kiezen "*raedsheeren*" - aan alle kiezers bezorgen.

Die lijst werd als bewijs van ontvangst aangevuld met de handtekening van de kiezer of degene die de uitnodiging ontving en de datum waarop zulks gebeurde. Hieruit kunnen opgemaakt worden dat veldwachter Eduard Maertens in het jaar 1847 die klus klaarde in vier dagen.

Het aantal kiezers in Zedelgem bedroeg in de jaren 1841-1849 gemiddeld een 100-tal personen.

Uit die kiezerslijsten kunnen we zo weten wie in 1847 de financiële zwaargewichten van Zedelgem waren:

Adriaens Pieter, landman,.....	137,29 F
Demeulenaere Jacobus, brouwer,.....	128,04 F
Hatse Franciscus Jacobus, notaris,.....	304,51 F
Rommel Bernard, mulder,.....	95,55 F
Rommel Pieter, molenaar,.....	81,63 F
Vanhollebeke Pieter, landman,.....	103,96 F

De dag der verkiezing, "*de laetsten dingsdag van october ten tien uren s'morgens*", waren alle kiesgerechtigden verwacht in het lokaal dat vermeld werd op hun uitnodiging. De verkiezing begon met de alfabetische naamafroeping van de aanwezigen, en om zeker te zijn, met nog eens een extra afroeping van de vastgestelde afwezigen. Na het lezen van enkele artikels van de kieswetgeving kon het stemmen beginnen. Om beurt werd iedereen vooraan geroepen - alweer in alfabetische volgorde - om te komen stemmen. Stembrieven zoals wij die nu kennen, bestonden niet. Men moest op een wit blad zoveel namen van aanwezigen noteren als er te verkiezen ambten waren, dit blad in vier vouwen en het

deponeren in een gesloten kist met gleuf. En dan maar wachten tot iedereen zijn beurt gekregen had.

Zo'n manier van stemmen doet ons toch even de wenkbrauwen fronsen. Hoe konden degenen die niet konden schrijven hun stem uitbrengen? En analfabeten waren er: op de lijst van de veldwachter die de uitnodiging ten huize bracht, staat bij meer dan één stemgerechtigde dat hij niet kan schrijven, bevestigd door de handtekening van de "vertegenwoordiger van het wettelijk gezag", nl. de veldwachter. Wellicht kwamen zulke gedupeerden naar de stemming met een vooraf geschreven blad door zoon of dochter...? En wie stond er allemaal op de handen van de stemmer te kijken, als hij daar vooraan zijn stembrief invulde? Pas in 1877 voorzag de wet in geïsoleerde kieshekjes !

Dadelijk nadat iedereen zijn stembriefje had ingediend, begon de telling. Pas als de verkozenen bekend en de stembriefjes verbrand waren, kon iedereen beschikken. Wellicht tot opluchting van heel wat kiezers, want in Zedelgem waren er telkens zo'n honderd stemgerechtigden. Dat nam toch wel wat tijd in beslag. En de wet bepaalde in art. 23 dat "*de kieskollegien zich niet mogen bezig houden als met de kiezing voor dewelke zy byeengeroepen zijn*". Dus: geen kaartje leggen tot het afgelopen is!

Herhaaldelijk werd de kieswet aangepast. Vooral wat betreft de cijns. Niet zozeer dat de kiescijns verminderde, maar wel wat in aanmerking kwam om de kiescijns te bereiken. Zo bepaalde de wet van 1 december 1849 en van 20 december 1851 dat de belasting op de uitbating van een drankgelegenheid en de verkoop van tabak voortaan meetelden bij de berekening van de kiescijns. Die belasting bedroeg voor de herbergiers in een gemeente als

Zedelgem 15 F. Dat bracht mee dat nagenoeg alle herbergiers stemrecht kregen.²¹

De kiesverrichtingen zelf werden aangepakt door de wet van 9 juli 1877 door de kieshokjes verplicht te maken, door het verplichten van kandidatenlijsten in te dienen en getuigen bij de stemming toe te laten.

Capaciteitskiesstelsel

De wet van 24 augustus 1883 bracht een ware omwenteling in het kiesstelsel. Voortaan zouden niet alleen degenen die een bepaalde belasting betaalden mogen kiezen, maar ook al degenen die een bewijs van gedane studies konden voorleggen.

Hier alle diploma's opsommen zou een ellenlange lijst opleveren. Wie daar belangstelling voor heeft verwijs ik graag naar de wet zelf.

De wet gaat zelfs nog verder: al degenen die geen diploma konden voorleggen mochten een bewijs geven van hun jaren lagere en middelbare studies, afgeleverd door de directie van het instituut waar ze gestudeerd hadden. Degenen die zelfs dat niet konden, kregen stemrecht door een "akte van notoriëteit" voor te leggen, ondertekend door vijf personen die hun burgerlijke rechten genoten, die bevestigden dat de betrokkene zes jaar lagere of vijf jaar middelbare studies gedaan had. De kandidaat-kiezer die ook dan nog in de kou bleef staan, kon een toelating vragen om deel te nemen aan het "*examen tot kiesbekwaamheid*".

Dat examen had plaats in de hoofdplaats van het gerechtelijke kanton en ging over volgende verplichte vakken van het lager onderwijs:

A. *Zedenleer: Eene vraag over practische zedenleer;*

²¹ DELMOTTE Marcel, "*Gemeenteraadsverkiezingen en kieswetten in West-Vlaanderen van 1848/1851 tot 1895*" in *West-Vlaamse Sprokkelingen*, 28ste jaargang Nr. 2, p.34

- B. Schrijven en lezen. Het schriftelijk opstel doet de kennis van het lezen veronderstellen. De beoordeeling der jury zal geschieden op het schrift van de candidaat in het gezamenlijke zijner antwoorden;
- C. Grondbeginselen der rekenkunde. Eene vraag over de stoffen van het officiëel programma van de eigenlijk gezegde lagere school, en inzonderheid eene toepassing (gemakkelijk vraagstuk) van het rekenen met geheele getallen en met tiendeelige getallen;
- D. Wettelijk stelsel van maten en gewichten. Eene vraag over de stoffen van het officiëel programma der eigenlijk gezegde lagere school en, meer in het bijzonder, eene toepassing of een gemakkelijk vraagstuk;
- E. Moedertaal. De graad van kennis der moedertaal wordt bevestigd door een eenvoudig dictaat;
- F. Aardrijkskunde. Eene vraag betreffende de algemeene begrippen of de aanvankelijke aardrijkskunde van België: grenzen der vijf werelddeelen en der groote oceanen; - voornaamse landen van Europa; grenzen, groote steden; - korte beschrijving van België; zijn bestuurlijke verdeelingen;
- G. Geschiedenis van België. Eene vraag over de merkwaardigste feiten der vaderlandsche geschiedenis of over de eerste begrippen der grondwettige instellingen des lands.²²

Dat er ook Zedelgemnaren wilden deelnemen aan het examen blijkt uit een paar documenten uit het Zedelgemse archief.

We vonden er een geboorteakte uitgereikt door de Greffie van de Rechtbank van 1ste Aanleg te Brugge aan “*Fredericus, zoon van Josephus Anica en van Theresia Desmedt zijne huisvrouw*”, afgeleverd op ongezegeld papier “om te dienen voor Kiezings zaken”, afgeleverd te Brugge op 3 oktober 1883. Het is een

²² Koninklijk Besluit de uitvoering regelende der wet over de kieshervorming wat betreft het examen van kiesbekwaamheid, art. 4.

“Extrakt uit de registers van den burgerlijken stand der gemeente Zedelgem...”²³ Daarbij een aanvraag om deel te mogen nemen aan het bovenvermeld examen.²⁴

Wie was die Frederic Anica?

Met een beetje ondervinding met de schrijfwijze van namen in oude documenten, blijkt dat het hier gaat om een telg uit de familie Aneca die zich te Zedelgem vestigde begin 19de eeuw. Uit de “Status Animarum” van pastoor De Neve²⁵ blijkt dat zijn vader Josephus woonde in de Hollebekestraat of verderop in de Koornemoezen.

Vader Josephus Anica is wellicht een unicum in de geschiedenis van de Zedelgemse bevolking: hij trad viermaal in het huwelijksbootje en kreeg zo een vloot van kinderen!

Op 22-jarige leeftijd trad vader Joseph, afkomstig uit Zerkegem, in het huwelijk op 8 augustus 1815 met de Zedelgemse Anna “Bussche” (volkse afkorting van “Vandenbussche”, die dankzij de parochieregisters zelfs vereeuwigd werd). Dit huwelijk werd gezegend, na een misval in 1816, met drie kinderen: Joanna Catharina (° 25 dec. 1817), Petrus Jacobus (° 25 juni 1820) en op 26 december 1822 Joannes. Maar toen sloeg het noodlot toe: Anna stierf de volgende dag!

Alleen blijven met drie kinderen waarvan de oudste slechts 5 jaar was, zag Joseph niet zitten, te meer dat hij nog de kostwinner was. En wat te verwachten viel, gebeurde: hij huwde een tweede maal, deze keer met Anna Theresia Maene, afkomstig uit zijn geboortedorp Zerkegem. Hiermee waren de onweerswolken weg en op 28 maart 1825 werd Jacobus geboren: na regen zonneshijn. Maar de wolken bleven komen.

²³ Zie blz. 34

²⁴ Zie blz. 35

²⁵ Lijst van alle parochianen per woonst, opgemaakt in 1824.

GREFFIE
 der
 Rechtbank van 1° Aankleg
 te BRUGGE.

EXTRAKT uit de registers van den burgerlijken
 stand der gemeente *Gedelgheem*
 berustende ter griffie der rechtbank van eersten
 aankleg van het arrondissement Brugge, hoofdplaats
 der provincie Westvlaanderen.

Ten zive achtien honderd *zeven en vijftig* den
derden December is de *Gedelgheem*
 geboren: *Fredericus*, zoon van
Josephus Aniceus & van *Therisia*
alesmech zyn *huisvrouw*

Voor gelijkvormig Extrakt

afgedrukt op ongezegeld papier ^{van de hofrechter}
 van ^{het arrondissement} ~~van de hofrechter~~
 te Brugge, ^{van de hofrechter} ~~van de hofrechter~~
 tekenend door de hier aangezegde vertegenwoordigers

Brugge, den 3 October 1883.

DE GRUFFIER VAN GEMELDE RECHTBANK.

Deschepper

Gesien door ons, Voorzitter der Rechtbank van eersten Aankleg 1883
 het arrondissement Brugge, provincie Westvlaanderen, voor legalisatie der
 handteekening van J. DESCHEPPER hier boven gekwalificeerd.

Brugge, den

1883

N° 6. -- Verklaring van gebrek aan getuigschrift voor de aanmeling tot het bekwaamheidsexamen voor kiezers.

(Art. 39 der wet van 24 Augustus 1863).

De ondertekende *Fredericus Anica* *Bakker* *Wingens* *van* *1864* *geboren te Breda*
den 3^{en} December 1856. zijne studien volkend hebbende voor den 26 Augustus 1863, verklaart het bevoijs van zijne studietoeren
niet te kunnen leveren, dat door de wet van 24 Augustus 1863 gedeeld wordt als voorwaarde van aanmeling tot het examen, voorzien door
geteinde wet, wil oorzak dat hij zijne studien *peilsan* *kei* *in* *de* *gemeente* *school* *van* *Breda*
waar de *regio* *en* *van* *1864* *to* *niet* *meer* *bestaan*, *zij* *en* *de* *omgelyke* *kei* *kei*
vijf getuigen te vinden die getuigen dat hij zes jaren *school* *aan* *ge* *aan* *reft*.

Dierovrigens verreekt hij gemachtigd te worden zich een te bieden tot het examen dat zal plaats grijpen van den 28 October tot den
4 November aanstaande. *Hij* *lijkt* *zijn* *examen* *in* *t* *Plaats* *te* *over*
Bruggen, den 3 October 1863

Fredericus Anica

Getien voor eedverklaring van het hierbovenstaand handteeken:

M. DE HINGEMESTER, advocaat

M. G. H. van

Nog geen maand later, op 19 april 1825 mocht Joseph zijn tweede vrouw ten grave dragen. En nu?

Weer zat hij met dezelfde moeilijkheden die hij drie jaar vroeger had gekend. Dus... Joseph trouwde een derde maal.

Vandemoortel Marianna uit Eernegem was de uitverkorene. Op 31 januari 1826 gaven ze elkaar het ja-woord. Een beetje vroeg, zou je denken. Maar nee, het was wel een beetje laat, zelfs tè laat: op 18 maart 1826 werd Carolus geboren. Moeder, kind en vader waren in de beste conditie. Het volgende jaar kwam Sophia op 22 maart 1827. Hierop volgden nog Franciscus (10 maart 1829), Rosalia (23 januari 1831) en Anna (2 maart 1833).

Na 7 jaar geluk midden het talrijke kroost - inmiddels had Joseph negen kinderen waaronder vijf van zijn derde vrouw – sloeg het noodlot toe: op 1 juni 1835 ontviel hem zijn oudste, Joanna Catharina, nauwelijks 17 jaar oud. Hard voor gans het gezin om dragen. Maar nog erger was het dat moeder Marianna een maand later ook overleed. We schrijven: 14 juli 1835...

Joseph stond er weer alleen voor. Moeilijke jaren schoven voorbij. Met veel zorgen. Het scheen dat ook zijn leven voorbij was...

Totdat hij na vijf jaar tobben plotseling tijdens de donkere dagen het licht zag: op 10 januari 1843 huwde hij Theresia Desmedt uit Loppem. Zij was toen 26 jaar, hij 49... Maar dat hinderde niet: op 31 augustus 1843 werd het gezin uitgebreid met Philippus; Augustus kwam op 24 maart 1845. En de kinderen bleven maar komen: Ludovica (28 juni 1847), Julia (3 mei 1850), Bernardus (18 februari 1849) die echter na 4 maanden stierf, Joannes (7 mei 1852), Henricus (9 juni 1854 – overleden 4 maart 1856), Fredericus (3 december 1856), Leonia (10 februari 1859 – overleden 7 oktober 1859) en Clementia Maria op 14 augustus 1862 die op vijfjarige leeftijd overleed.

Dit overzicht willen we nog afsluiten met het overlijden van moeder Theresia Desmedt op 4 januari 1864 en van Joseph Aneca

op 13 juli van hetzelfde jaar. Samengevat: toch een merkwaardig Zedelgems gezin.

Na dit toch wel wat lange relaas terug naar de derde jongste van dit gezin: Fredericus Anica.

Fredericus moet al vroeg in Zedelgem bij een bakker tewerkgesteld zijn, want eens vader weggefallen moest er geld in 't laadje komen. Zo leerde hij de bakkersstiel. In 1883 vinden we hem te Brugge als bakker in de Noordzandstraat nr. 86. Twee jaar later stond op hetzelfde adres vermeld in de "*Provinciale wegwijzer van West-Vlaanderen en bijzonderlijk der stad Brugge*" een zekere "Haneca, bakker"....

Op 27 november 1883 huwde hij de Zedelgemse Clementia Segaert. Met haar had hij vijf kinderen: Maurice (° Brugge 19 november 1884), Eduard (° Brugge 7 april 1886), Alice (° Brugge 1 juli 1889), Bertha (° Brugge 7 april 1892) en Germaine (° Brugge 11 maart 1894).²⁶

In 1890 verliet hij zijn bakkerij in de Noordzandstraat en vestigde zich in de Smedenstraat 43. Daar vinden we hem vermeld in dezelfde "*Provinciale wegwijzer*" als bakker van 1890 tot 1914, alhoewel hij stierf op 19 juli 1912. Vanaf 1904 wordt hij in dezelfde almanak opgenomen in "*De lijst der voornaamste inwoners van Brugge*".

Was het nu omdat hij, "voornamen inwoner van Brugge", geen stemrecht had dat hij wilde deelnemen aan het "*bekwaamheidsexamen voor kiezers*"? Dat zullen we wel nooit te weten komen.

Een tweede kandidaat-kiezer van wie we dezelfde documenten gevonden hebben, is Henricus Decorte, geboren te Zedelgem op 30 juni 1849, zoon van Guillelmus Decorte en Amelia Delmote. Als pater kapucijn was hij gehuisvest in het nu gesloopte

²⁶ KYNDT Eddy, *Genealogie Segaert*, 1996, p. 194.

kapucijnenklooster in de Clarastraat , toen nr.139, in Brugge. Ook hij kende “*de hedendaagsche woonst niet van vijf personen in staat om de afdane studiën te bevestigen*”.

Beide documenten bewijzen dat men in de 19de eeuw het stemrecht echt als een must, zoniet als een eer beschouwde. Zonder stem had men het gevoel een onmondige tweedegradsburger te zijn.

Victor Decuninck
Xaverianenstraat 1
8200 Sint-Michiels Brugge

Kerk van de Paters Capucijnen in de Clarastraat (foto V.D. 1966)

OP DE BOEKENPLANK

ROELSTRAETE, Johan. *Je stamboom, je familiegeschiedenis. Stap voor stap*. Leuven, Davidsfonds, 2006. (292 p., 24,95 euro)

Stamboomonderzoek of genealogie wordt tegenwoordig druk beoefend, vooral door mensen die door vroege pensionering wat extra vrije tijd hebben verworven. In de archieven vormen zij

het gros van de vaste klanten. Sporadisch vloeien zij registers, akten, staten van goed op de microfilms uit.

Ook verenigingen met een cursus over het opmaken van een stamboom scoren goed. In Loppem verlengde het Davidsfonds de reeks lessen die ons bestuurslid Géry Cappon al vanaf 2005 geeft.

Maar genealogie is een wetenschap en die moet je leren. Je stapt er niet zomaar onvoorbereid in. Het VVF (Vlaamse Vereniging voor Familiekunde) is al vele jaren bezig met scholing van zijn leden tot genealoog en het updaten van hun kennis. Ook voor het tijdschrift *Vlaamse Stam* dat al sinds 1965 verschijnt, blijft er meer dan gewone belangstelling bestaan. De man die als pionier van het stamboomonderzoek beschouwd mag worden is wijlen Michiel Mispelon. Onder zijn impuls ontstond in 1978 het 'Vlaams Centrum voor Genealogie en Heraldiek' in Handzame. In zijn voetsporen trad de hedendaagse autoriteit en leermeester in de genealogie Johan Roelstraete (1941) uit Heule. Alle familiekundigen kennen zijn *Handleiding voor genealogisch onderzoek in Vlaanderen*, dat in 1998 uitkwam. Toen had hij ook al enkele kwartierstaten en stambomen gepubliceerd, waaronder *De voorouders van Stijn Streuvels* (1971) en de stamboom van de Brugse familie Dugardyn.

In 2006 gaf het Davidsfonds in zijn hoogstaande historische reeks Johan Roelstraetes *Je stamboom, je familiegeschiedenis. Stap voor*

stap uit. Steeds had de auteur ervan gedroomd een breed publiek aan te zetten tot passievolle vrijetijdsbesteding van het familieonderzoek.

Met dit boek is hij daar uitstekend in geslaagd. Toegepast op zijn eigen familie, doorloopt hij de verschillende stappen van de beginnende stamboommaker. Beginnend met een bezoek aan het kerkhof en eindigend met de grote stap naar de archieven en de genealogische documentatiecentra. In de hoofdstukken 3 en 4 snijdt de auteur de verschillende bronnen aan, zoals de burgerlijke stand, de parochieregisters... Bij het ancien régime wijdt hij even uit over het oud schrift, het grote struikelblok voor veel stamboomzoekers.

Een niet onbelangrijk onderdeel van het werk (meer dan 100 bladzijden) vormt het 'genealogisch ABC'. Hoe vaak gebeurt het niet dat één of andere term niet duidelijk is of dat een bron of instelling je niet direct bekend voorkomt. Dan kan die tabel de redding brengen.

We kunnen dit degelijke, allesomvattende naslagwerk van Johan Roelstraete dan ook ten volle aanprijzen aan onze lezers, onder wie wij ook veel stamboomliefhebbers tellen.

F.R. Boschvogel niet vergeten!

Uit de plechtige herdenking van de honderdste verjaardag van de Aartrijkse schrijver F.R. Boschvogel in 2002, ontstond een kring van enthousiaste lezers en liefhebbers van zijn leven en werk. Stuwende kracht achter deze Boschvogelkring is Emiel Decock, bewaarder van de literaire nalatenschap van de schrijver.

Onder de titel *Berichten uit Hoogrijke* zendt de Boschvogelkring z'n driemaandelijkse *Bijdragen* de wereld in. Het tijdschrift is nu aan z'n vierde jaargang toe.

In het laatste nummer (jrg. 3, nr.4) wijdde Emiel Decock een overzichtsartikel aan Boschvogels relatie met het volksalmanakje 't *Manneke uit de Mane*. Hierbij maakte de auteur gebruik van enkele nooit gebruikte en verloren gewaande bronnen. In bijlage worden de jaarlijkse artikeltjes van Boschvogel ('t Houtmanneke)

